

Lauksaimniecības fakultātes vēsture

Līdz 19. gadsimta sākumam lauksaimniecība attīstījās salīdzinoši ļoti gausi ar mazām atšķirībām starp atsevišķām valstīm un zemēm. Kultūraugu ražība Eiropā bija zema – 5 – 10 cnt (0.5 – 1 t) no ha. Galvenie kultūraugi, ko audzēja lielās platībās bija graudaugi, galvenokārt kvieši, mieži, rudzi. Eiropas Ziemeļaustrumos – Polijā, Krievijā, Baltijas zemēs rudzi bija galvenā labību suga un svarīgākais pārtikas produkts.

Būtiskas pārmaiņas Eiropas lauksaimniecības attīstībā sākās 18. gs. beigās 19. gadsimtā un tiek saistītas ar lielajiem ģeogrāfiskajiem atklājumiem kā rezultātā sāk ieviesties jauni kultūraugi, t.sk. arī lopbarības augi. Tas deva iespēju paplašināt lopbarības bāzi, līdz ar to uzturēt vairāk lopu un saražot arī vairāk kūtsmēslu, labāk mēsloot augsni, pabarot vairāk cilvēku, kuru skaits auga. Šajā laika periodā sāk salīdzinoši strauji attīstīties lauksaimnieciska rakstura zinātne – tiek pētīta augsne, augu barošana, augu mēslošana, augsnes apstrāde, augu maiņa, sējumu nezālainības un citi jautājumi. Rietumeiropas lauksaimniecības zinātnes un prakses sasniegumi salīdzinoši ātri tika ieviesti arī Latvijas teritorijā baltvācu muižās.

Baltijas muižniecības plašie sakari ar Rietumeiropu, zinātnisko pētījumu un atziņu veicināšana un izplatība, kā arī sabiedrisko attiecību izmaiņas Latvijas laukos veicināja nepieciešamību pēc gudriem un izglītotiem daudznozaru lauku muižu vadītājiem un pārvaldniekiem.

1862. gadā tika nodibināts Rīgas politehnikums un jau 1863. gadā tajā izveidoja Lauksaimniecības nodaļu. Līdz ar to Latvijā sākās lauksaimniecības augstākās izglītības apguve. Sākotnēji Rīgas Politehnikums bija privāta augstskola, kuru subsidēja Baltijas muižniecība un pilsētas birža. Studijas notika vācu valodā. Rīgas Politehnikuma Lauksaimniecības nodaļa bija cieši saistīta ar lauksaimniecības attīstību ne tikai Baltijā, bet arī visā toreizējā Krievijas impērijā, kurā iekļāvās arī Polija. Līdzās Tērbatas Universitātei, minētā augstskola savienoja Krieviju ar Rietumeiropu, caur Baltiju pārvadot progresīvās Rietumeiropas idejas un inovācijas uz Krieviju.

1863./64. akadēmiskajā gadā Rīgas Politehnikumā izveidotās Lauksaimniecības nodaļas darbības sākumposmā studenti apguva vispārējās, galvenokārt teorētiskās disciplīnas – matemātiku, fiziku, ķīmiju, botāniku, zooloģiju, ģeoloģiju, kā arī ar specialitāti tieši saistītās – lauksaimniecības mašīnmācību, būvniecību un grāmatvedību. 1865. gadā izveidoja Lauksaimniecības un ķīmijas izmēģinājumu staciju, kas faktiski bija paplašināta laboratorija analīzēm un ekspertīzēm. Šīs stacijas uzdevums bija kontrolēt visu Latvijas ostās un Pērnāvā ievesto minerālmēslu kvalitāti, kā arī nodrošināt daudzu citu lauksaimniecībā u.c. nozarēs izmantoto materiālu sastāva kontroli. 1874. gadā vairākās Latvijas vietās (Pierīgā, pie Olaines, Kuldīgas apriņķī) tiek uzsākti lauka izmēģinājumi, lai skaidrotu dažādu minerālmēslu, kaulu miltu, guano, kūtsmēslu ietekmi uz kultūraugu ražu.

Nozarei specifiskos studiju priekšmetus – zemkopību, augkopību, pļavkopību, dārzkopību, lopkopību, muižu organizāciju un pārvaldi, agroķīmiju un augsnes zinātne, lauksaimniecības vēsturi un statistiku, lopkopības produkcijas izlietošanas mācību, kā arī mežkopību – mācību plānā ietvēra 1868. Būtiskas pārmaiņas lauksaimniecības studijās sākās 1877. gadā, kad *Pētermuižā (Peterhof)* ierīkoja mācību un pētījumu saimniecību. No 1880. gada tās darbību un studentu praktisko apmācību vadīja profesors Voldemārs fon Knīrīms. Jāpiebilst, ka V. fon Knīrīms bija nākamā Zviedrijas premjerministra Ūlova Palmes (1927-

1986) vectēvs. Tagad viņa bijušajā saimniecībā *Skangaļos* ar Zviedrijas valdības atbalstu ierīkots Pestīšanas armijas bērnu audzināšanas centrs.

Jaunas perspektīvas mācību un zinātniskajā darbā pavērās 1896. gadā, kad Rīgas Politehnikumu pārveidoja par valsts mācību iestādi – Rīgas Politehnisko institūtu. Vācu mācību valodu nomainīja krievu valoda, nostiprinājās institūta materiālā bāze.

19. gs. 90-to gadu beigās Lauksaimniecības nodaļu absolvē Jānis Bergs, Jānis Bisenieks un Jānis Mazvērsītis. Šie trīs Jāņi bija ne tikai vieni no pirmajiem jaunās fakultātes mācībspēkiem, bet aktīvi veica dažādas sabiedriskās aktivitātes lauksaimniecības biedrībās.

Valsts mērogā oficiāli pieņemto kvalifikāciju *mācīts agronoms* absolventiem sāka piešķirt no 1904. gada.

20. gs. sākumā pusi studiju laika aizņēma vispārsagatavojoša teorētiska rakstura disciplīnas, kā arī lauksaimniecības palīgozaru mācību priekšmeti: teritorijas uzmērīšana, tehniskā rasēšana un zīmēšana, fizika, meteoroloģija, ģeoloģija un mineraloģija, politekonomija, tiesības un likumu pamati, arhitektūra un būvniecība, ēku projektēšana, mašīnmācība, neorganiskā un organiskā ķīmija, analītiskā ķīmija, ķīmiskā tehnoloģija, agroķīmija un augsnes zinātne, mācība par mēslošanas līdzekļiem, zemes bonitēšana, botānika, zooloģija, augu fizioloģija, augu slimības, bakterioloģija, īss mežkopības kurss, lopārstniecības pamati, kultūrtehnika. Šo priekšmetu apgūšanai bija paredzētas lekcijas un praktiskās nodarbības, pavisam 34 – 38 stundas nedēļā.

Specifisko profesionālo studiju – augkopības, zemkopības, lopkopības, muižu saimniecību organizācijas, lauksaimniecības rēķinvedības, tehnisko kultūru audzēšanas, piensaimniecības, saražoto produktu apstrādes un izlietošanas – teorētiskās nodarbības notika gan Rīgā, gan *Pētermuižā*. Prakses saimniecībā studenti veica sēklu, lopbarības, mēslošanas līdzekļu u.c. analīzes un noskaidroja to lietošanas efektivitāti, piedalījās strādnieku izrīkošanā un darbu pārraudzībā tīrumos un kūtīs. Studijas beidzot, vajadzēja izstrādāt un aizstāvēt diplomdarbu. Tas parasti sastāvēja no muižas saimniecības organizatoriskā plāna un eksperimentāla pētījuma augkopībā vai lopkopībā. Līdz ar to studiju laikā nākamie speciālisti ieguva vispusīgas zināšanas galvenajās lauksaimniecības nozarēs (izņemot dārzkopību un dārzenkopību, kas nebija iekļautas mācību plānā), kā arī praktiskas iemaņas, lai varētu vadīt Baltijas guberņām tipiskās muižu saimniecības ar vairākām ražošanas nozarēm. Lauksaimniecības nodaļas studiju plānā neietilpa humanitārie priekšmeti, jo pastāvēja uzskats, ka šīs zināšanas jāapgūst jau vispārīzglītojošās mācību iestādēs.

Lauksaimniecības nodaļas pārzinā 1912. gadā sāka darboties impērijā pirmie purvu kultivēšanas un pļavkopības speciālistu augstākie kursi. Zemkopības departamenta uzdevumā mācībspēki *Pētermuižā* un apkārtējās muižās veica izmēģinājumus par minerālmēsli izmantošanas efektivitāti, jaunu kultūraugu šķirņu piemērotību ražošanai un lopu ēdināšanas paņēmieniem. Nodaļas mācībspēki publicēja Baltijas vācu presē rakstus par muižu racionālu apsaimniekošanu.

Pirmā pasaules kara laikā fronteī tuvojoties, 1915. gada jūlijā Rīgas politehniskais institūts tiek evakuēts uz Maskavu un izkaisīts pa vairāku augstskolu telpām, bet *Pētermuižu* karadarbības laikā nopostīja.

Pēc pirmā pasaules kara 1919. gadā Rīgā tika izveidota Latvijas Augstskola un tās sastāvā 1919. gada vasarā sākās Lauksaimniecības fakultātes organizēšanas darbs. Tajā piedalījās galvenokārt pieaicinātie latviešu mācībspēki - par fakultātes dekānu ievēlēja agronomu Jāni Bergu un tā dēvēto fakultātes kodolu – agronomus Pauli Lejiņu un Jāni Vārsbergu, inženieri Pēteri Kulitānu, profesoru Arnoldu Bušmani u.c. Lauksaimniecības

fakultātē notika būtiskas pārmaiņas mācībspēku sastāvā un studiju programmās. Šeit arī visātrāk notika latviskošanās process. Fakultātē strādāja tās absolventi Jānis Bergs, viņš bija arī dekāns, Paulis Lejiņš, purvu pētnieks Pēteris Normals, Jānis Vārsbergs, bet agrārpolitiku lasīja zemkopības ministrs Fricis Roziņš. Vairāki mācībspēki bija studējuši ārzemēs, līdz ar to studiju procesā ienesa citvalstu praksi.

Lauksaimniecības fakultātē 1920. gadā tika nodibināta Mežkopības nodaļa. 1921. gadā fakultāte ieguva Vecauces muižas centru, kura iekārtošana un pielāgošana studentu mācību un izmēģinājumu vajadzībām turpinājās visus gadus un līdz 1939. gadam *Vecaucē* praktizējušies 837 studenti. Fakultātes Padome atzina, ka vajadzīga vēl otra, mazāka saimniecība Rīgas tuvumā, kas būtu viegli sasniedzama un kuru mācībspēki varētu izmantot demonstrējumiem un dažādiem pētījumiem. Par tādu tika izraudzīta Rīgas pilsētai piederošā Ramas muiža (9 km no Rīgas, Bauskas šosejas malā). LU to ieguva un pārdēvēja par *Rāmavu*. Ārpus tiešiem fakultātes uzdevumiem *Rāmava* lielā mērā kalpoja arī vispārējām Latvijas lauksaimniecības interesēm. 1923. gada 27. martā, pēc augstskolas Satversmes stāšanās spēkā, tā oficiāli ieguva Latvijas Universitātes nosaukumu.

Sākot ar 1921. gadu fakultātē uz lekciju kursiem bija noteikta pierakstīšanās kārtība, ievērojot kursu sakarības un secību. Pirmajos divos gados studēja vispārīgās zinātnes. Noteica arī obligātos mācību priekšmetus, bez kuriem nevarēja iegūt tiesības klausīties trešā un ceturtā studiju gada lekcijas un strādāt attiecīgos praktiskos darbus.

Sākumā studiju temps bija atstāts katra studenta ziņā. Tomēr nepamatoti ieilgstošo studiju dēļ 1928./29. akadēmiskajā gadā ieviesa studiju minimumu. Šie noteikumi stājās spēkā ar 1929./30. akadēmisko gadu, kad noteica četras ieskaites gadā. Taču šis nelielās prasības nespēja studijas pasteidzināt. Galvenais studiju kavēklis bija studentu pastāvīgais darbs valsts vai sabiedriskās iestādēs. Tomēr fakultātes prasības pieauga un 1931./32. akadēmiskajā gadā minimums jau bija astoņas ieskaites. Fakultātes Padome 1937. gadā nolēma atcelt vispārējā minimuma prasību un aprobežoties ar studiju gaitas kontroli pirmo divu gadu laikā. Sakarā ar gaidāmo fakultātes pārveidošanu 1938. gadā studiju kontroli pārtrauca.

Lauksaimniecības fakultāte Latvijas Universitātes sastāvā pastāvēja līdz 1939. gadam. Fakultāti 20 gados beiguši 655 agronomi, no tiem 174 (26.6 %) sievietes un 252 inženieri mežkopji, no tiem – trīs (1.2 %) sievietes. Pavisam fakultātē bija uzņemti 2942 studētgrībētāji, 42.3 % no tiem izstājušies no fakultātes kursu nepabeiguši.

1938. gada 23. decembrī Valsts un Ministru prezidents K. Ulmanis izsludināja likumu "Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas Satversme". No šī laika, ar pārtraukumu kara laikā nopostītās Jelgavas pils atjaunošanai, Lauksaimniecības fakultāte ir saistīta ar Jelgavu. Taču tikko noorganizētais mācību un zinātniskais darbs Jelgavā drīz vien tika pakļauts smagiem satricinājumiem. Jau 1940. gada jūnija beigās, kad Latviju okupēja PSRS, Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijā, tāpat kā visā Latvijā, sākās sociālistiskie pārkārtojumi. Šie pārkārtojumi saistījās arī ar atbrīvošanos no *šķiriski sveša un zinātniski nepietiekami sagatavota mācībspēku sastāva piesārņojuma*. Tika nomainīta Akadēmijas vadība un atbrīvoti daudzi pasniedzēji. kā arī pārveidoti mācību plāni pēc PSRS līdzīgu mācību iestāžu paraugiem ar obligātiem sabiedriski politiskiem priekšmetiem, kuros bija arī jākārto eksāmens akadēmiju beidzot (šāda kārtība pastāvēja arī pēc kara līdz Latvijas neatkarības atjaunošanai).). Taču arī šī kārtība ilgi nepastāvēja - jau 1941. gadā vasarā Latvijā ienāca fašistiskās Vācijas karaspēks. Mācības Lauksaimniecības fakultātē atjaunojās jau rudenī. Tika atjaunota arī iepriekšējā kārtība un atgriezās pirms gada uzskatītie par nevēlamiem mācībspēki iepriekšējos amatos un studenti. Taču arī tā saucamais vācu laiks raksturojās ar nepārtrauktām domstarpībām starp

Lauksaimniecības fakultātes mācībspēkiem un vietējo vācu pārvaldi. (it īpaši 1943. gadā, kad augustā tika nodibināta Latvija Centrālā Padome, kas izstrādāja memorandu par Latvijas neatkarību. To tehniski sagatavoja Jelgavā un parakstīja rektors un vairāki pasniedzēji.

Karadarbības rezultātā Jelgavas pils tika nopostīta, lielākā daļa mācību materiālu aizgāja bojā, izpostītas mācību pētījumu saimniecības, liela daļa mācībspēku bija devušies trimdā, daudzi studenti bija mobilizēti vienā vai otrā karojošā armijā. Lauksaimniecības fakultāti, līdzīgi kā visas akadēmijas darbību, nācās organizēt un veidot gandrīz pilnīgi no jauna. Jau 1944. gada rudenī drīz pēc Rīgas ieņemšanas atsākās Jelgavas lauksaimniecības akadēmijas darbība Rīgā dažādās vietās un jau tajā pašā gadā (17.11.) tā tika pārdēvēta par Latvijas Lauksaimniecības akadēmiju. Sākās kārtējie pārkārtojumi personālsastāvā un mācību procesā uz sociālistiskiem pamatiem. 3. kurss uz veselu gadu pārcēlās uz mācību - pētījumu saimniecību (MPS) „Vecauce”. Šāds studiju veids galvenokārt bija saistīts ar telpu trūkumu, taču reizē tā bija arī lieliska iespēja iegūt praktisku pieredzi saimniecībā visā ražošanas ciklā.

Lauksaimniecības fakultāte pastāvēja līdz 1949. gadam, Ar PSRS Augstākās izglītības ministrijas 1949. gada 12. augusta pavēli Lauksaimniecības fakultāti 1. septembrī sadalīja divās patstāvīgās fakultātēs – Agronomijas (AF) un Zootehnikas (ZF).

Līdz ar Latvijas lauksaimniecības akadēmijas atgriešanos Jelgavā (1956.gadā) un jaunu mācību telpu iegūšanu sākās arī studiju kvalitātes uzlabošanas darbs. Būtiski palielinājās absolventu skaits ar agronoma un zootehniķa kvalifikāciju, t. sk. neklātienē. 1959. g. nodibināja MPS "Jelgava" un 1968. gadā „Pēterlaukos” ierīkoja izmēģinājumu lauku. MPS „Jelgava” kļuva par svarīgu prakšu vietu un pētniecības bāzi studentiem un mācībspēkiem, līdz ar to pakāpeniski Vecaucē aktivitātes samazinājās. 1968. gadā no Agronomijas fakultātes atdalījās un izveidojās Lauksaimniecības ekonomikas un grāmatvedības fakultāte.

Agronomijas fakultātē, līdzīgi kā visās citās fakultātēs, mācību plāni un programmas bija centralizēti noteiktas visā PSRS teritorijā, taču ar pielāgojumu reģionālām īpatnībām. Līdz pat PSRS sabrukumam sabiedriski politiskie priekšmeti – PSKP vēsture, politekonomija, marksistiski ļeņiniskā filozofija un it īpaši vēlākajos gados zinātniskais komunisms, kurā bija jākārto arī valsts eksāmens, bija obligāti visiem. Agronomijas fakultātē bija klātienē un neklātienē nodaļas, kurās katru gadu (70 - 80 gados) bija noteikts uzņemšanas limits 100 studenti klātienē un tikpat arī neklātienē. Protams, ne visi beidza, „atbirums” bija apmēram ceturta līdz trešdaļai no uzņemto skaita. Taču studēt gribētāju netrūka un Agronomijas fakultātē, it īpaši septiņdesmitajos – astoņdesmitajos gados, konkurss bija 2.5 – 4.5 pretendenti uz vienu vietu. Pamatā visu noteica iestājeksāmenu rezultāti. Agronoma diploma ieguvei obligāta bija diplomdarba izstrāde, varēja kārtot arī valsts eksāmenus. Jau šais gados agronomu programma bija daudzpusīga, līdztekus agronomiskajiem priekšmetiem bija liels mehanizācijas, ekonomikas un organizācijas, meliorācijas un zemes ierīcības, produktu pārstrādes un uzglabāšanas priekšmetu īpatsvars. Labu praktiskā darba pieredzi nodrošināja ražošanas prakse visas vasaras garumā.

Pēc beigšanas, pirms diplomu saņemšanas, bija obligātā jauno speciālistu sadale pa darba vietām ar sadales komisijas īpašu norīkojumu. Agronomijas fakultātes absolventi „darba tirgū” kotējās augsti un sadales komisijas darbības dienā koridori bija pilni ar saimniecību dažāda ranga pārstāvjiem. Sadales komisijā absolventi tika aicināti sekmju kārtībā – kuriem vidējā sekmju balle bija augstāka, tiem, atkarībā no pieprasījuma, bija izvēles iespējas, bet ar zemākām ballēm bieži vien tādas vairs nepastāvēja. Protams, ne jau visi bija apmierināti ar norādīto turpmāko darba vietu, taču bija jāsāk tur, kur norādīts.

Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas 1991. gadā tika izstrādāta jauna Latvijas lauksaimniecības akadēmijas satversme, kurā paredzēja akadēmijas pārveidošanu par Latvijas lauksaimniecības universitāti. Ar šo laiku sākās jauns Latvijas lauksaimnieciskās izglītības un zinātnes posms ar savām prasībām un problēmām. Līdz ar 2 pakāpju izglītības ieviešanu Universitātes studijās, ar 1992.gadu sākās studiju pilnveide visās fakultātēs. To noteica lielās pārmaiņas laukos, kas bija notikušas līdz ar neatkarības atjaunošanu Latvijā. Pārejot uz 4 gadu studiju ilgumu tika izvērtētas studiju programmas, rodot iespēju studijas intensificēt. Apvienojoties Agronomijas un Lopkopības fakultātēm atkal izveidojās Lauksaimniecības fakultāte ar specializēšanās iespējām laukkopībā, dārzkopībā un lopkopībā, vēlāk arī uzņēmējdarbībā lauksaimniecībā.

Informāciju sagatavoja Dr.habil.agr. Antons Ruža